

Mütenebbî'nin el-Muğîs b. Bişr el- 'İclî'ye Yazdığı Kasîde-i Bâiyyesi'nin Arap Şiirinin Klasik Kaside Yapısı Çerçevesinde Tahlili

Analysis of the Qaşîda Bâiyye written by Mutanabbî to el-Mughîs b. Bishr al- 'İjlî within the framework of the Classical Qaşîda Structure of Arabic Poetry

Fatih YAVAŞ

ORCID: 0000-0002-1298-4532

e-mail: fatih.yavas@erbakan.edu.tr

Dr. Öğr. Görevlisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi

Dr. Lecturer Necmettin Erbakan University, Ahmet

Keleşoğlu Faculty of Divinity,

Konya, Türkiye

ROR ID: 013s3zh21

İzzettin BİLGEHAN

ORCID: 0000-0002-7603-8035

e-mail: izzettinbilgehan@gmail.com

Dr. Araştırma Görevlisi, Hakkari Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı

Dr. Research Assistant Hakkari University, Faculty of

Theology, Arabic Language and Litreture

Hakkâri, Türkiye

ROR ID: 00nddb461

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Yavaş, Fatih; Bilgehan, İzzettin. "Mütenebbî'nin el-Muğîs b. Bişr el- 'İclî'ye Yazdığı Kasîde-i Bâiyyesi'nin Arap Şiirinin Klasik Kaside Yapısı Çerçevesinde Tahlili". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (Haziran 2024), 264-291. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1413589>

Date of Submission (Geliş Tarihi)	03. 01. 2024
Date of Acceptance (Kabul Tarihi)	02. 04. 2024
Date of Publication (Yayın Tarihi)	15. 06. 2024
Article Type (Makale Türü)	Research Article (Araştırma Makalesi)
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem).
Ethical Statement (Etik Beyan)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).
Plagiarism Checks (Benzerlik Taraması)	Yes (Evet) – Ithenticate/Turnitin.
Conflicts of Interest (Çıkar Çatışması)	The author(s) has no conflict of interest to declare (Çıkar çatışması beyan edilmemiştir).
Complaints (Etik Beyan Adresi)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (Finansman)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır).
Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır).

Özet

Araştırma, Arap şiirinde kadim dönemlerden bu yana kullanılagelen klasik kaside yapısının Mütenebbî'nin el-Muğîs b. Bişr el-İclî'ye yazmış olduğu methiyesi üzerinden incelenmesini konu edinmektedir. Çalışmada nitel araştırma metotlarından belge analizi metodu kullanılmıştır. Bu kapsamda kaynaklar taranarak öncelikle Mütenebbî'nin şiirlerinde görülen kaside yapısına dair malumatlar verilmiş, sonrasında ise mezkûr methiye üzerinden klasik kasidenin bölümleri ele alınmıştır. Araştırma Arap şiirinin en büyük temsilcilerinden biri olan Mütenebbî'nin şiirine dair anahtar bilgiler vermeyi amaçlamasının yanı sıra kasidenin bölümlerini meydana getiren *matla'*, *mukaddime*, *tehallus*, *muhteva* (ana tema) ve *hatimenin* hangi esaslar üzerine inşa edildiğini göstermeyi hedeflemektedir. Şiirde klasik kabullere muhalif tavır ve uygulamaların görülmeye başlandığı Abbâsîler Dönemi'nde yaşamış olan Mütenebbî, kaside yapısını yaşadığı çağın yenilikçi tutumuyla uyumlu kendine özgü bir şekilde harmanlamış; aynı zamanda geleneği tamamen terk etmeyerek yaygın kabullere göre de şiirler söylemiştir. Nitekim o kasidenin mukaddime bölümünde sevgilinin ve aşkın hallerinin tasvir edildiği *nesîb* ve sevgilinin terk ettiği diyarda oturup ağlamayı ifade eden *atlâl* temasına yer vermeyi eskilerin terk edilmesi gereken adeti olduğunu ifade ederken medih kasidelerinin birçoğunda ise bu temalara yer vermiş bir şairdir. Kullandığı *nesîb* ve *atlâl* temasının dışında sosyal meselelere işaret ederek zamanın meydana getirdiği durumlardan şikâyet ve hikmet temalı beyitleri mukaddimelerinde tebarüz eden konulardır. Bir medih şairi olarak şöhret bulmasına rağmen sadece mukaddimelerde değil şiirlerinin bütününe yaydığı hikmet dolu beyitlerine bakılınca kendisini hikmet şairi olarak tanımlaması daha anlaşılır olmaktadır. Arap edebiyatında otorite sahibi olmuş kadim eleştirmenlere göre kaside, her bir bölümün kendisine özgü niteliğiyle birlikte birbiriyle uyumlu parçaların bir araya geldiği ve böylece tek bir kalıptan çıkmışçasına bütünlük arz eden bir yapıya sahip olmalıdır. *Matla'* beyti şiirin kulaklara ilk ulaşan, dinleyicileri şiiri dinleme konusunda merak uyandıracak bölümü olması dolayısıyla üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuş ve bu nedenle eleştirmenler tarafından kasidenin anahtarı mesabesinde görülmüştür. Bundan dolayı söz diziminin ahenk içerisinde olduğu zarif bir anlatıma sahip olmalı, gramer kurallarına aykırı bir kullanımı barındırmamalıdır. *Matlâ* beytiyle birlikte kasidenin ilk bölümünü meydana getiren mukaddime kısmı için ise bazı eleştirmenler *nesîb* ve *atlâl* temasına yer verilerek Câhiliye şiirini temel ölçüt almanın gerekliliğini vurgularken değişen şartlar ile bu kıstasa uymanın zorunlu olmadığını ileri sürenler de olmuştur. Mukaddimededen ana konuya geçişi sağlayan *tehallus* konusu eleştirmenlerin dikkat çektiği bir başka husustur. Başarılı bir *tehallus* konunun değiştiğini dinleyiciyi hissettirmeyecek şekilde yumuşak bir geçişe haiz olmalı, mukaddimededen ana konuya doğrudan soğuk geçiş ifade eden *iktidabtan* hali olmalıdır. Eğer medih kasidenin ana temasını oluşturuyorsa şiirde memduhun toplumdaki statü ve itibarına yakışır bir portre çizilmelidir. Kasidenin son kısmını oluşturan hatime dinleyicilerin aklında en son kalacak bölümü olması itibarıyla şiirin en vurucu beytine sahip olmalıdır. Bu nedenle muhtevaya uygun atasözü, vecize, teşbih veya hikmet içeren bir beyitle şiirin nihayete erdirilmesi makbul sayılmıştır. Mütenebbî'nin çalışmada ele alınan kasidesinin de kendi şairlik hususiyetlerini barındırmakla birlikte yukarıda zikredilen kıstaslara muvafık olduğu tespit edilmiştir. Bu yönüyle şair ait olduğu, beslendiği edebi gelenekten damıttığı sanatıyla Arap şiirine kendi damgasını vurmuş ve ismini nesiller boyu duyurmuştur.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Arap Edebiyatı, Şiir, Kaside Yapısı, Mütenebbî, el-Muğîs b. Bişr el-İclî

Abstract

The research is about examining the classical qaṣīda structure, which has been used in Arabic poetry since ancient times, through Mutanabbî's qaṣīda to el-Mughîs b. Bishr al-'İjlî. The document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the study. In this context, the sources were scanned, and information was first given about the qaṣīda structure seen in Mutanabbî's poems, and then the sections of the classical qaṣīda were discussed through the qaṣīda. In addition to aiming to give key information about the poetry of Mutanabbî, one of the greatest representatives of Arabic poetry, the research aims to show on what principles the matla', prelude, taḥalluṣ, main theme and khatimah (epilogue), which constitute the sections of the qaṣīda, are built. Mutanabbî, who lived in the Abbasid Period, when attitudes and practices contrary to classical acceptance began to be seen in poetry, blended the qaṣīda structure in a unique way compatible with the innovative attitude of the age in which he lived; at the same time, he did not completely abandon tradition and sang poems according to popular acceptance. As a matter of fact, in the prelude part of that qaṣīda, he states that it is the old tradition to include the theme of nasīb, where the lover and the states of love are depicted, and atlâl, which expresses sitting and crying in the land abandoned by the lover, and he is a poet who has included these themes in many of his qaṣīdas. Apart from the nasīb and atlâl themes he uses, he points out social issues and complaints about the situations of the time and the couplets with the theme of wisdom are the subjects that appear in their introductions. Although he found fame as a poet of madih, it becomes more understandable that he defines himself as a poet of wisdom when you look at the wise couplets, he spread not only in the preludes but also throughout his poems. According to the ancient critics who were authorities in Arabic literature, the qaṣīda should have a structure in which harmonious parts come together, with each section having its own unique quality, thus presenting a unity as if it came out of a single mold. Matla' couplet has been one of the subjects that has been emphasized because it is the first part of the poem to reach the ears and will arouse the curiosity of the listeners in listening to the poem, and for this reason it has been seen as the key to the qaṣīda by critics. For this reason, the matla' couplet should have an elegant expression in which the syntax is in harmony and should not contain any usage that violates the rules of grammar. While some critics emphasized the necessity of taking the poetry of Ignorance as a basic criterion by including the themes of nasīb and atlâl in the prelude section, which constitutes the first part of the qaṣīda with the matlâ couplet, there were also those who claimed that it was not necessary to comply with this criterion due to changing conditions. The issue of, taḥalluṣ which provides the transition from the prelude to the main topic, is another issue that critics draw attention to. A successful taḥalluṣ should have a smooth transition that does not make the listener feel that the topic has changed, and should be away from the iktidab, which expresses a cold transition directly from the introduction to the main topic. If madih forms the main theme of the qaṣīda, a portrait befitting the memduh's status and reputation in society should be drawn in the poem. The khatimah, which constitutes the last part of the qaṣīda should have the most striking couplet of the poem, as it is the last part that will remain in the minds of the listeners. For this reason, it is considered acceptable to end the poem with a couplet containing a proverb, aphorism, simile, or wisdom appropriate to the content. It has been determined that Mutanabbî's qaṣīda, which is discussed in the study, meets the criteria mentioned above, although it has its own poetic characteristics. In this respect, the poet left his mark on Arabic poetry with his art distilled from the literary tradition to which he belonged and was nourished, and made his name known for generations.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Literature, Poetry, Qaṣīda Structure, al-Mutanabbî, al-Mughîs b. Bishr al-'İjlî

Giriş

Şiir Arap kültürü ve edebiyatında en kadim ve muteber edebi türlerin başında gelmektedir. Kaside de Arap şiirinin en çok kullanılan ve en eski formlarından biridir. Arap şiirindeki klasik kaside yapısına dair mebzul miktarda malumat olmasına rağmen çalışmanın konusunu oluşturan Mütenebbî'nin (öl. 354/965) şiirlerinde kaside yapısının nasıl olduğuna dair bilgilerin Arap dili ve belagati alanında otorite sahibi müelliflerin eserlerinde bütünlükten uzak ve dağınık bir şekilde olduğu görülmüştür.¹ Ayrıca Mütenebbî'nin özellikle ülkemizde son yıllarda yapılan akademik çalışmalarda konu edilmesine rağmen hak ettiği ilgiyi gördüğü söylenemez.² Mütenebbî; *hüsn-i ibtidâ*, *tehallusla* ana konuya geçiş ve *hüsn-i hâtîme* olarak kasidenin kabaca üçe ayrılan kısımlarını ustalıkla işlemede bütün şairlerin zirvesi olarak değerlendirilmiştir.³ Çalışmanın ilk bölümünde Mütenebbî'nin şiirindeki kaside yapısı genel olarak ele alınmış, ikinci bölümde ise onun Muğîs b. Bişr el- 'İclî'ye (öl. [?]) yazmış olduğu methiyesi çerçevesinde Arap şiirinin klasik kaside formu incelemeye tabi tutulmuştur. Klasik kaside yapısına dair bilgiler gerek ansiklopedi maddelerinde gerekse divanlar üzerine yapılmış tezlerinde⁴ bulunmakla birlikte çalışmada klasik kaside yapısının tek bir şiir üzerinden bütüncül bir şekilde incelenmesinin Arapça divan çalışacak araştırmacılara fayda sağlayacağı mülahaza edilmiştir. Bu nedenle çalışma, Mütenebbî'nin şiirlerini anlamada basamak taşı olacak bilgiler vermesinin yanında Arap şiirinin klasik kaside yapısının analiz edilmesine katkı sağlamayı ummaktadır.

¹ Mütenebbî'de kaside yapısına dair bk. Alî b. Abdilazîz el-Kađî el-Cürçânî, *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve ħusûmih*, thk. Muhammed İbrahim Ebu'l-Fađl - Ali Muhammed Becâvî (Kahire: Matba'atu 'İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuh, 1966); Şalâh Abdulhâfız, *eş-Şan'atu'l-fenniyye fi şî'ri'l-Mütenebbî* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1983); Şalâh Ahmed Abdülkâdir Maţar, *el-Binâu'l-fennî lişî'ri'l-Mutenebbî* (Hartum: Ummu Dermân Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

² Mütenebbî'ye dair ülkemizde yapılmış bazı çalışmalar için bk. Selahattin Goran, *el-Mütenebbî'nin Şiirinde Medh* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999); Adnan Arslan, "Mütenebbî'nin Şiirlerinde Savaş Unsurlarına Ait Tasvirler", *Van İlahiyat Dergisi* 9/15 (2021), 127-145; Abdurrahman Özdemir, "el-Mütenebbî'nin Şiirinde Maraş", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2006), 159-185; Sevim Özdemir, "el-Mutenebbî Divânından, et-Teşbihu'l-Beliğ", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2004), 61-78; Esat Ayyıldız, "el-Mutenebbî'nin Seyfûddeve'ye Methiyeleri (Seyfiyyât)", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 497-518.

³ Ebû Ali el-Hasen el-Kayrevânî İbn Reşîk, *el-'Umde fi meĥâsini's-şî'r ve âdâbih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981), 1/239.

⁴ Konuya dair bk. Mehmet Mesut Ergin, *İbn Ma'sûm el-Medenî Şa'iran* (Dımaşk: Daru'l-Beyrut, 2004); İbrahim Fidan, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016); Selçuk Pekparlatır, *Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı Muhammed el-Mahmudî es-Suâlâtî ve Şiirleri* (Konya: Yediveren Kitap, 2023).

1. Mütenebbî'nin Şiirinde Kaside Yapısı

Klasik Arap şiirinde kaside yapısının nasıl olması gerektiği Arap Dili ve Belagatı uzmanlarının üzerinde durduğu konulardan biridir. Bazı eleştirmenlere göre şairler şiirlerini söylerken Cahiliye şiirini kıstas almalı ve ona ait anlatım özelliklerine bağlı kalmalı örneğin şiire *nesib* ve *atlal* ile başlanmalıdır.⁵ Değişen şartlar ile kaside yapısının nasıl olması gerektiği hususunda farklı görüş ileri sürenler de olmuştur. Mütenebbî'nin yaşadığı zaman dilimine denk gelen Abbâsiler Dönemi'nde Beşşâr b. Bürd (öl. 167/783-84) Ebû Nuvâs (öl. 198/813 [?]) ve Mütenebbî gibi şairler Arap şiirinin kaside yapısında yeni bir çığır açmışlar, şiirin önceki kabullere göre yazılması fikrine muhalefet etmişlerdir. Örneğin Mütenebbî Seyfûddevl'e (öl. 356/967) yazdığı medih şiirinin matla' beytinde bu konuyu şöyle dile getirmektedir:
 6[Tavîl]

إِذَا كَانَ مَدْحٌ فَالنَّسِيبُ الْمُقَدَّمُ أَكْلُ فَصِيحٍ قَالَ شِعْرًا مُنِيْمٌ

Şiir medih olduğunda mukaddime nesib olmaktadır. Şiir söyleyen her fasih divane âşık mıdır?

Mütenebbî sevgilinin yurdunu ziyaret edip kalıntılara ağlayarak (*atlal*), aşk acısından veya sevgilinin özelliklerinden bahsederek (*nesib/teşbib*) şiire başlamanın gereksiz bir zorlama olduğu, neticede şiir söyleyen herkesin âşık olmadığı fikrindedir. Bununla birlikte çalışmanın konusunu oluşturan Mütenebbî'nin söz konusu şiiri de dâhil olmak üzere şiirlerinin tamamı bütüncül olarak incelendiğinde onun geleneği tamamen terk etmediği, çok sayıda şiirini klasik kabullere göre yazdığı görülmektedir. Medih şiirlerinin birçoğunun mukaddimesinde *nesib* temasına yer verdiği görülen Mütenebbî'nin Seyfûddevl'e yazdığı medih şiirinin aşağıdaki matla' beyti buna örnek gösterilebilir.⁷ [Tavîl]

لِعَيْنَيْكَ مَا يَلْقَى الْفُؤَادُ وَمَا لَقِيَ وَلِلْحُبِّ مَالٌ يَبْقَى مِنِّي وَمَا بَقِيَ

Gözlerin sebebiyledir kalbimin katlanacağı ve katlandığı (elemler). Benden geçip giden her şey ve bende ne varsa geride kalmış, aşka aittir.

Mütenebbî, şiirlerinin mukaddimesinde gazel teması dışında sosyal meseleleri de ele almıştır. Bir Arap milliyetçisi olan Mütenebbî emirliklerin ve devlet idaresinin Araplar dışındaki kavimlere verilmesini meydana gelen gerileme ve çöküşün sebepleri arasında

⁵ Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *eş-Ş'ir ve's-su'arâ* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2002), 1/74-77; Yusuf Huseyn Bekkâr, *Binâu'l-kaşide fi'n-nağdi'l-arabiyyi'l-kadîm* (Beyrut/Lubnan: Dâru'l-Endelüs, 1982), 212-213.

⁶ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/231.

⁷ Ebu'l-Alâ el-Ma'arrî, *Şerhu Dîvânî Ebî't-Ṭayyib el-Mütenebbî*, thk. Abdülmecîd Diyâb (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1992), 3/292.

görmüştür. Ali b. İbrahim et-Tenûhî (öl. [?]) için yazmış olduğu methiyesinin mukaddimesinde de görüleceği üzere şairin ağlaması gereken şeyin atlat değil de Araplarda silinmeye yüz tutmuş olan gayret ve azmi olduğunu vurgulaması onun bu konudaki düşüncesine ışık tutması açısından önemi haizdir:⁸ [Münserih]

أَحَقُّ عَافٍ بِدَمْعِكَ الْهَمِّمُ أَحَدْتُ شَيْءٍ عَهْدًا بِهَا الْقِدْمُ
وَإِنَّمَا النَّاسُ بِالْمُلُوكِ وَمَا تَفْلِحُ عُرْبٌ مُلُوكُهَا عَجَمُ
لَا أَدَبٌ عِنْدَهُمْ وَلَا حَسَبٌ وَلَا عُهْدٌ لَهُمْ وَلَا زِمَمُ
بِكُلِّ أَرْضٍ وَطِئْتُهَا أُمَّمٌ ثُرَعَى لِعَبِيدٍ كَاتَتْهَا غَنَمُ

Geçip giden şeylere gözyaşı dökmenin en haklı olduğu şey (insanların kaybettiği) o kararlılığı ve gücüdür. Dönem olarak en yeni olan şey eskilerdir.

İnsanlar ancak krallarıyla (bilinir). Kralları Arap olmayanlardan olan Araplar selamete çıkamaz.

Onların ne edebiyatı ve soylulukları ne de sözüne bağlılıkları ve vicdanları vardır.

Yerleştiğim her kara parçasında, bir köle için koyun gibi güdülen insanlar var.

Mütenebbî'nin mukaddimelerde tercih ettiği konulardan bir diğeri ise hikmettir. Mütenebbî her ne kadar bir medih şairi olarak şöhret bulsa da şiirlerinde hikmetli sözlere, özdeyişlere bolca yer vermiştir.⁹ Nitekim kendisine Ebû Temmâm'ın (öl. 231/846) mı yoksa kendisinin mi daha iyi şair olduğu sorulduğunda "Ben ve Ebû Temmâm hikmet ehli kimseleriz. Şair ise Buhturî'dir (öl. 284/897)" cevabını vermiştir.¹⁰ Şairin İhşîdî hükümdarı Kâfûr'a (öl. 357/968) yazdığı methiyesinin mukaddime bölümü, hayat felsefesini yansıtan hikmetli sözlerine dair güzel bir örnektir. Mukaddimenin, ana teması medih olan şiirlerde genelde tercih edilen nesîb teması yerine şairin kendisine hitapla başlaması bir kusur olarak görülmüştür.¹¹ Şair ilgili beyitlerde dostundan da düşmanın da mertlik beklemekte, dostluğun hakkını vermeyen dostlar veya hasmı olup da açıktan tavır alamayan düşmanları sebebiyle ölümü temenni eder hale geldiğini ifade etmektedir. Aslan üzerinden verdiği

⁸ Ebü'l-Bekâ el-'Ukberî, *et-Tibyân fi şerhi'd-dîvân*, thk. Kemal Tâlip (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008), 4/60.

⁹ Şairin hikmet yönüne dair bk. Adnan Arslan, "Arap Şairi Mütenebbî'de Üç Maharet: Teşbih-İ Zımnî, Hayal ve Hikmet", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2021), 192-212.

¹⁰ Şihâbüddîn Ebi'l-Felâh el-Hanbelî İbnu'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zehab fi ahbâri men zehab*, thk. Mahmud Arnavut - Abdülkadir Arnavut (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1991), 3/144.

¹¹ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/222.

istiâre-i temsiliyye örneğiyle de yüce gayeler peşinde koşan kişinin cesur ve atilgan olması gerektiğini belirtmektedir: ¹² [Tavîl]

كَفَى بِكَ دَاءَ أَنْ تَرَى الْمَوْتَ شَافِيَا وَحَسْبُ الْمَنَايَا أَنْ يَكُنَّ أَمَانِيَا
 تَمَنِّيَّتَهَا لَمَّا تَمَنِّيْتَ أَنْ تَرَى صَدِيقًا فَأَعْيَا أَوْ عَدُوًّا مُدَاجِيَا
 إِذَا كُنْتَ تَرْضَى أَنْ تَعِيشَ بِذِلَّةٍ فَلَا تَسْتَعِدِّنَنَّ الْحُسَامَ الْيَمَانِيَا
 وَلَا تَسْتَطِيلَنَّ الرِّمَاحَ لِعَارَةِ وَلَا تَسْتَجِيدَنَّ الْعِنَاقَ الْمَذَاكِيَا
 فَمَا يَنْفَعُ الْأُسْدَ الْحَيَاءُ مِنَ الطَّوَى وَلَا تُنْقَى حَتَّى تَكُونَ ضَوَارِيَا

Ulaşılması istenen bir şey olarak ölümü şifa verici olarak görmeyi sana hastalık olarak yeter.

Öyle ki dost görmek istediğinde o kişi seni yormuş, düşman olarak gördüğün düşmanlığını gizlemiş, işte o zaman o şifayı istedin.

Eğer zillet içinde yaşamaya razıysan kendine boşuna Yemen kılıcı hazırlama.

Savaş için uzun mızraklar edinme, dişleri tamama ermiş soylu atlar arama.

Utmanmanın açlık konusunda aslanlara faydası olmadığı gibi yırtıcı ve vahşi olmadıkça onlardan korkulmaz da.

Mütenebbî, şiirlerinde mukaddimeden ana temaya geçerken kullanılan tahallus sanatını genelde başarılı şekilde kullanmıştır.¹³ Tahallus, kasidenin bölümleri arasında bir münasebet kurarak, konunun değiştiğini hissettirmeden ustaca yapılırsa *hüsn-i tehallus*, aksi durumda *iktidâb* olarak isimlendirilir.¹⁴

Çalışmada ele alınan kasidesindeki tahallus örneğinde de görüleceği üzere Mütenebbî'nin ustalıkla uyguladığı hüsn-i tahallus örnekleri olduğu gibi iktidâb örneklerine de rastlamak mümkündür.¹⁵ Aşağıda verilen örnekte şair Ali b. Mansur el-Hâcib'e (öl. [?]) yazdığı medih şiirinin mukaddimesinde nesîb ve atlâl temasına yer vermiştir. İlgili beyitler şairin kadınların işve ve cilveleriyle öldürücü cazibesinden şikâyetini, sevgilinin yurdunu terk edişinden sonra mahzun, yapayalnız kalışını betimlemektedir. Mütenebbî sonraki beyitlerde kadınlardan şikâyetini zamanın afetlerine, başına getirdiği musibetlerden şikâyete çevirmiştir. Şiirin ana teması olan medih öncesinde mukaddime bölümündeki bu tema

¹² 'Ukberî, *et-Tibyân*, 4/286-287.

¹³ Mütenebbî'de tahallus sanatına dair bk. Adnan Arslan, "Mütenebbî Şiirlerinde Bir Geçiş Estetiği Olarak Tehallus", *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (29 Aralık 2022), 232-244.

¹⁴ İsmail Durmuş, "Tehallus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/317-319.

¹⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/234; Cürçânî, *el-Vesâta*, 154.

değişikliğinde de tehallus söz konusu olup bu durum Mütenebbî'nin şairliğinin hususiyeti olarak tebarüz etmektedir: [Kâmil]

5	وَبَسْمَنَ عَنْ بَرْدٍ خَشِيْتُ أُذْيِيهِ	مِنْ حَرِّ أَنْفَاسِي فَكُنْتُ الدَّائِبَا
6	يَا حَبْدَا الْمُتَحَمِّلُونَ وَحَبْدَا	وَادٍ لَنَمْتُ بِهِ الْعَرَالَةَ كَاعِبَا
7	كَيْفَ الرَّجَاءِ مِنَ الْخُطُوبِ تَخْصَاً	مِنْ بَعْدِ مَا أَنْشَبَنَ فِي مَخَالِبَا
8	أَوْحَدَنِي وَوَجَدَنَ حُزْنًا وَاجِدَاً	مُتْنَاهِيَا فَجَعَلْنَاهُ لِي صَاحِبَا
9	وَنَصَبَنِي غَرَضَ الرُّمَةِ تُصِيبُنِي	مَحْنٌ أَحَدٌ مِنَ السُّيُوفِ مَضَارِبَا
10	أَظْمَنِي الدُّنْيَا فَلَمَّا جِئْتُهَا	مُسْتَسْوِيَا مَطَرَتْ عَلَيَّ مَصَائِبَا
11	وَحَبِيبٌ مِنْ حُوصِ الرِّكَابِ بِأَسْوَدِ	مِنْ دَارِشٍ فَغَدَوْتُ أَمْشِي رَاكِبَا
12	حَالًا مَتَى عِلْمِ ابْنِ مَنْصُورٍ بِهَا	جَاءَ الزَّمَانُ إِلَيَّ مِنْهَا تَائِبَا
13	مَلِكٌ سِنَانٌ فَنَاتِهِ وَبِنَانُهُ	يَتَّبَارِيَانِ دَمًا وَعَرْفَا سَاكِبَا

5. Dolu tanelerini (andıran beyaz dişlerini) göstererek gülümsediler. Onları (aşkımdan tutuşan) nefesimin sıcaklığıyla eritmekten korktum, fakat eriyip biten ben oldum.

6. O yükünü alıp gidenler ne iyi kimselerdir. O göğüsleri belirginleşmiş ahuyu öptüğüm vadi ne güzel bir vadidir.

7. Pençelerini bana geçirdikten sonra zamanın talihsizliklerinden kurtulmayı ummak nasıl mümkün olabilir ki

8. O musibetler beni tek başıma bırakarak son haddine varmış tek bir üzüntü dilediler (benim için). Böylelikle o hüznü (peşimi hiç bırakmayan) yoldaşım kıldılar.

9. O musibetler kılıç (gibi) keskin yüzleriyle isabet ederek beni atıcıların hedef tahtası yaptılar.

10. Dünya ondan su istediğim zaman beni susuz bıraktı, musibetlerini yağmur gibi üzerime yağdırdı.

11. Siyah derili, gözleri çökmüş (değersiz) bir deve payıma düştü. Böylelikle yürüyerek diyar diyar gezen biri oldum.

12. Böylesine bir halden şikâyet ederken ne zamanki Ali b. Mansur bu durumu öğrendi o zaman kader tevbe ederek bana geldi (onun ihsanlarıyla talih yüzüme güldü).

13. O öyle bir hükümdardır ki mızraklarının başı ile parmaklarının ucu dökülen kanlar ve saçılan ihsanlar konusunda birbirleriyle yarışmakta.

Şairin nesîb ve atlâl temasından yedinci beyitte zamandan şikâyete geçiş yaptığı görülmektedir. Söz konusu geçiş bir tahallus olup şairin ilgili beyitte kurtuluş manasında tahallus kelimesini kullanması da dikkate şayandır. Şair on ikinci beyte kadar kaderin başına getirdiği musibetlerden dert yanmayı sürdürmüş, bu beyitle birlikte şiirin asıl teması olan methe geçiş yapmıştır. Söz konusu geçiş memduhun isminin doğrudan zikri suretiyle gerçekleştiği için bu türden intikaller şiir eleştirmenleri tarafından başarılı bulunmamıştır.¹⁶

Mütenebbî ana tema olarak, başta medih ve fahr olmak üzere hikmet, mersiye, hiciv, gazel ve tasvir gibi konularda şiirler yazmıştır. Medih şiirleri salt başkasına övgü amacıyla yazılmamış olup sahip olduğu erdemlerini anlattığı beyitlerle doludur.¹⁷ Gazelleri *müçûn* ve *fahiş gazel* olmayıp betimlenenler genelde bedevi kadınlarıdır. Vasıf şiirleri daha çok savaş meydanları, savaş aletleri, atlar, develer ile uzun yolculuklar yaptığı çöl tasvirleriyle ilgilidir. Mersiyelerinde ise sert mizacı dolayısıyla ağlama ve sızlanmanın yer aldığı *nedb* bölümünden ziyade ölenin iyilikleri (*te'bin*) ile ölüme dair hikmet ve mesellere ('*azâ*) yer vermiştir.¹⁸ Yakınlarına yazdığı mersiyeleri medih şiirleri gibi kendini ve kavmini öven fahr unsurlarıyla doludur.¹⁹ Seyfûddeve'nin yakınları için yazmış olduğu mersiyeler ise genelde bir vazifeyi eda etme saikiyle yazıldığı için duygudan yoksun olup şairi zorlamış, bu nedenle şair bu şiirlerde mahir olduğu medih temasına sıkça intikal etmiştir.²⁰

Mütenebbî'nin şiirlerinin hatime bölümünü muhtevayla uyumlu olacak şekilde bitirdiği söylenebilir. Dinleyicinin aklında kalacak son bölüm olması itibariyle, belagat alimleri tarafından yemeğin üstüne yenilen tatlıya benzetilen, bu sebeple *hüsn-i hatime*, *hüsn-i hitam*, *hüsn-i makta* vb. isimlerle anılan hatime, sözün konuya uygun bir şekilde darbimesel, vecize, teşbih veya dua ile bitirilmesidir.²¹

Mütenebbî de şiirlerinin hatime bölümünde hikmet, teşbih, vecize gibi unsurlara yer vermiş bir şairdir. Özellikle medih şiirlerinde şairin bazen ana temaya bağlı kalarak şiirini sonlandırdığı,²² bazen de şairliğiyle övünerek fahr temasıyla şiirini bitirdiği görülmektedir.²³ Şair kimi zaman da memduhla kendisini birlikte övmekte hem memduha hem kendisine dua

¹⁶ Ali Eminoglu, "Moritanya Arap Edebiyatı İbn Râzike ve Şiirleri" (Konya: Yediveren Kitap, 2023), 115-116.

¹⁷ İsmail Durmuş, "Mütenebbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/198.

¹⁸ Abdulcevâd Seyyid İbrâhîm, *eş-şezzü't-tayyib fi zikrâ Ebi't-Tayyib* (Tanta: el-Maṭba'atu'l-Ehliyye, 1930), 40,42.

¹⁹ Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-arabi* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1981), 2/472.

²⁰ Tâhâ Hüseyin, *Ma'a'l-Mütenebbî* (Kahire: Müessesetü Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, 2012), 176.

²¹ Muhammed b. Muhammed 'Arafe ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'alâ Şerhi's-Sa'd li-Telhîşî'l-Miftâh* (Kahire: el-Maṭba'atu'l-Âmira, 1937), 2/666; İsmail Durmuş, "İntihâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/346.

²² 'Ukberî, *et-Tibyân*, 1/143.

²³ 'Ukberî, *et-Tibyân*, 1/197.

ile şiirini bitirmektedir. Aşağıda Ali b. Mükerrerem et-Temîmî (öl. [?]) için söylenen medih şiirinin son beyitleri bu durumu yansıtır nitelikte olup şair memduhun iyiliğini sanki kendi iyiliği için ister gözükmektedir. Ali b. Mükerrerem et-Temîmî, Mütenebbî'yi huzuruna davet için şair bir elçisini ona göndermiş, elçi Mütenebbî ile buluştuğunda Mütenebbî'yi öven bir şiir inşad etmiştir. İlgili beyitlerde Mütenebbî'nin şiiri beğenmediği, fakat memduhla olan ilişkisini bozmamak adına zarif ve alaycı bir üslupla bunu ifade ettiği görülmektedir:²⁴ [Vâfir]

تَيَمَّمَنِي وَكَيْلَكَ مَادِحاً لِي وَأَنْشَدَنِي مِنَ الشَّعْرِ الْغَرِيْبَا
فَأَجَزَكَ الْإِلَهَ عَلَى عَلِيلٍ بَعَثْتَ إِلَى الْمَسِيحِ بِهِ طَبِيْبَا
وَأَسْتُ بِمُنْكَرٍ مِنْكَ الْهَدَايَا وَلَكِنْ زِدْتَنِي فِيهَا أَدِيْبَا
فَلَا زَالَتْ دِيَارُكَ مُشْرِقَاتٍ وَلَا دَائِمَاتٍ يَا شَمْسُ الْغُرُوبَا
لَأُصْبِحَ أَمِنًا فِيكَ الرَّزَايَا كَمَا أَنَا أَمِنٌ فِيكَ الْغُيُوبَا

Vekiliniz beni methetmek için geldi ve bana garip bir şiir okudu.

Allah senin iyiliğini versin ki sen Mesih'e o hastayı doktor olarak gönderdin.

Senin hediyelerini inkâr edecek değilim fakat o ediple o ihsanları arttırdın!

Ülken hep aydınlık olsun (hükümranlığın daim olsun)! Ey Güneş! Batışa hiç yakın olmayasın (ömrün uzun olsun).

Sende (olmayan) kusurlar konusunda emin olduğum gibi (ülkene uğraması muhtemel) belalar konusunda güvenli bir şekilde yaşamam için.

Eleştirmenler kasidenin hatime bölümünde duaya yer verilmesini hoş karşılamamışlar, krallara ve emirlere yazılan medih şiirlerinde dua cümlelerine yer verilmesini ise mazur görmüşlerdir.²⁵ Mütenebbî'nin özellikle Seyfüddevle'ye yazdığı medih şiirlerinde dua cümlelerine yer verdiği görülmektedir. Aşağıdaki hatime²⁶ buna örnek teşkil etmekle birlikte lafızda bedduadan duaya geçiş münekkitler tarafından çirkin bulunmuştur:²⁷ [Basît]

²⁴ 'Ukberî, *et-Tibyân*, 1/155.

²⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/241.

²⁶ 'Ukberî, *et-Tibyân*, 3/46.

²⁷ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/241.

فَلَا هَجَمَتْ بِهَا إِلَّا عَلَى ظَفْرِ وَلَا وَصَلَتْ بِهَا إِلَّا عَلَى أَمَلٍ

O (kılıçlarla) hücum etmeyesin zafer elde etmedikçe, ulaşamayasın murat ettiğinin dışındaki bir şeye

Mütenebbî, hatimelerinde kullandığı zarif nüktelerle, birbirinden parlak teşbihlerle de ünlü bir şairdir. Aşağıda Seyfüddevle'nin annesinin ölümü üzerine yazdığı mersiye'nin hatimesinde, Seyfüddevle'nin diğer insanlar içindeki konumunu misk geyiğinin kanının diğerlerinden üstün oluşuna benzetirken teşbih-i zımnî sanatını²⁸ ustalıklıca icra ettiği müşahede edilmektedir:²⁹ [Vâfir]

فَإِن تَفُقُ الْأَنْامَ وَأَنْتَ مِنْهُمْ فَإِنَّ الْمِسْكَ بَعْضُ دَمِ الْغَزَالِ

Sen onlardan biri olarak insanlardan üstün olduysan (ki bunda şaşılacak bir şey yoktur), çünkü misk de ceylanın kanındandır.

Kendisini hikmet şairi olarak tanımlayan Mütenebbî şiirlerinin arasına serpiştirdiği hikmetli sözleri hatimelerde sıkça kullanmıştır. Aşağıdaki hikmet temalı beyitler Seyfüddevle'ye yazdığı methiyesinin hatimesidir:³⁰ [Mütekârib]

فَدِي الدَّارِ أَخُونُ مِنْ مُومِسِ وَأَخْدَعُ مِنْ كَفَّةِ الْحَابِلِ
تَفَانِي الرَّجَالِ عَلَى حُبِّهَا وَمَا يَحْصُلُونَ عَلَى طَائِلِ

Bu dünya kahpeden daha hain, avcının ağından daha aldatıcıdır.

Onun sevgisi yüzünden insanlar birbirlerini kırıp geçirdiler. Ne var ki ondan kıymete haiz bir şey elde etmiş değiller.

2. Mütenebbî'nin Bâiyyesi Çerçevesinde Arap Şiirinde Klasik Kaside Yapısı

Mütenebbî, Arap şiirinde klasik kaside yapısına dair bir örneklem oluşturması açısından ele alınacak aşağıdaki methiyesini Antakya'da 327/939 yılında şehrin nüfuzlu ailelerinden birine mensup el-Muğîs b. Bişr el-İclî için söylemiştir. Mütenebbî'nin memduh

²⁸ Şairin soyutu somutlaştırmadaki başarısını gösteren teşbih ve istiareleri, methiyelerde zirveye çıkan hüsn-i ta'lîl uygulamaları, hayalin sınırlarını zorlayan mübalağalı tasvirleri ve çok başarılı teşhis sanatı kullanımları, kullandığı söz sanatlarında en dikkat çekici unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Adnan Arslan, "Söz Sanatları Açısından Mütenebbî'nin Şiirlerine Genel Bir Bakış" *Trabzon İlahiyat Dergisi* 8/2 (2021), 192.

²⁹ 'Ukberî, *et-Tibyân*, 3/22.

³⁰ 'Ukberî, *et-Tibyân*, 3/36.

için söylediği bir başka methiyesi ile bu şiir, şairin en güzel kasidelerden biri olarak değerlendirilmiştir.³¹

2.1. Maṭla'

طَلَع fiilinin mastarı olan مَطَّع kelimesi sözlükte “güneşin doğuş zamanı, doğduğu yer ve başlangıç yeri”³² gibi manalara gelmektedir. Terim olarak da beyitlerin ilkinde verilen isimdir.³³ Şairler, dinleyicilerin dikkatini çekmek için kasidenin maṭla' beytine büyük önem atfetmişlerdir.³⁴ Eleştirilenler de maṭla' beyti üzerinde durarak “Ey yazarlar topluluğu! Nesir ve şiir fark etmeksizin maṭla'ları (girişleri) güzel yapın! Nitekim o fesahatin delilidir” demişlerdir. Zira onlara göre şiir kapalı bir kilit, maṭla' beyti de o kilidi açan anahtar mesabesindedir. Maṭla', kasidenin girişi olması nedeniyle muhatapları şiirin ana temasına dair meraklandırmalı, akıcı, tatlı ve üstün bir kaliteye sahip olmalıdır. Buna ilaveten - خَلِيْلِيَّ - قَدْ gibi kelimeleri, muğlak ibareleri ve Arapça gramer kusurlarını barındırmamalıdır. Mütenebbî'nin kasidelerinin maṭla' beyti genelde güzel bulunmakla birlikte bazıları üslup açısından beğenilmemiştir.³⁵

Mütenebbî'nin bahse konu kasidesinin maṭla' beyti tahlil edildiğinde ana hatları itibariyle zikredilen hususları kapsadığı ve kasidede ele alınacak muhteva ile ilgili ipuçları içinde barındırdığı söylenebilir:³⁶ [Basît]

1 دَمْعُ جَرَى فَفَضَى فِي الرَّبْعِ مَاوَجَبَا لِأَهْلِهِ وَشَفَى أَنَّى وَلَا كَرَبَا

Gözyaşı (sel oldu) aktı, (orada yaşamış) sakinleri için üzerine düşeni yaptı ve şifa buldu. Buna rağmen (o sevgili için dökülmesi gereken gözyaşı hakkına) yaklaşamadı bile.

Mütenebbî'nin klasik kaside yapısına uygun olarak sevgilinin yaşadığı yurdunda geriye kalan kalıntıları (atlâl) ziyaret edip sevgilinin hatıratını hüznün ve hasretle yâd ederek şiirine etkili bir giriş yaptığı görülmektedir. Ayrıca seçilen sözcükler söz dizimi bakımından başarılı, birbiriyle ahenk içerisindedir. Öte yandan “دَمْعُ جَرَى” “فَفَضَى فِي الرَّبْعِ مَاوَجَبَا لِأَهْلِهِ” özlem, üzüntü ve hasret gibi duyguları barındıran ifadelerin kullanılması ile de kasidede ele

³¹ Mahmûd Muhammed Şâkir, *el-Mütenebbî* (Kahire: Şeriketu'l-Kuds, 1976), 255; Tâhâ Hüseyin, *Ma'a'l-Mütenebbî*, 94.

³² Ebû Abdîrrahmân b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'ayn*, thk. Abdulhamîd Hendâvî (Beyrût/Lubnân: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 3/55-56.

³³ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/215.

³⁴ Yakûb Emîl Bedî', *el-Mu'cemu'l-mufaşşal fî 'ilmi'l-'arûd ve'l-kâfiye ve funûni's-şi'r* (Beyrût/Lubnân: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1911), 412.

³⁵ Cürcânî, *el-Vesâta*, 155-160.

³⁶ Ma'arrî, *Şerhu Dîvânî Ebî't-Ṭayyib el-Mütenebbî*, 1/340.

alınacak asıl muhtevaya işaret edilmekte ve dinleyicide merak uyandırılmaktadır. Buna ilaveten şair, sevgiliyle geçirilen o güzel anların zihninde tekrardan canlanmasıyla boşalan gözyaşlarının üzerine düşeni yaptığını belirttikten sonra *istitrat* veya *rücu* sanatıyla³⁷ önceki sözden dönüş yaparak bu ağlamanın sevgili için dökülmesi gereken gözyaşı hakkını yerine getirmekten yine de uzak kaldığını ifade etmektedir.

2.2. Mukaddime

Mukaddime, maṭla' beytin hemen akabinde ve asıl muhtevadan önce gelen giriş bölümüdür. Ana konu hakkında fikir vermesinden dolayı eleştirmenler tarafından kasidelerin en mühim unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Şiirin mukaddimesiyle ilgili edebiyatçılar farklı görüşler ileri sürdüğü görülmektedir. İbn Reşîk el-Kayrevânî (öl. 456/1064) kasidesinde *nesîb* bölümüne yer vermeden doğrudan ana muhtevaya giriş yapan şairlerin şiirlerini budanmış ve irticalen söylenmiş olarak değerlendirmekte hatta bu şekilde yazılan şiirleri Allah'a hamd edilmeden başlanan *الخطبة البتراء* (hamdelesiz konuşma, hutbe) ile eş değer tutmaktadır.³⁸ Câhiliye şiirlerindeki mukaddimelerin nesîb ve atlâl ile başlaması insanların bu tür duygulara karşı meyyal oluşuyla ilişkilendirilmiştir. Şair sanki aşktan veya bir kadının güzelliğinden bahsederek dinleyenlerin dikkatini çekmekte, sonra asıl konuya geçerek meramını ifade etmektedir.³⁹ Bununla birlikte iyi bir şair kasidenin bölümlerini birbirinden üstün tutmamalı ne muhatabı rahatsız edecek uzunlukta ne de nefislerin fazlasını talep edeceği kısalıkta yazmalıdır.⁴⁰

İbnu'l-Esîr (öl. 637/1239) gibi bazı münekkitler göre mukaddimelerde işlenen temaların eskiye nazaran farklılaşması, şairlerin yaşadığı ortam ve sosyal şartların değişimi sonucunda mazur görülebilir.⁴¹

İbn Reşîk gibi eleştirmenler kasidenin temel yapısına dair birtakım ilkeler belirlemeden önce Beşşâr b. Bürd, Ebû Nuvâs ve Mütenebbî klasik şiirin kabul görmüş

³⁷ İstitrat "Asıl konudan olmayarak münasebeti gelmişken söylenen söz anlamında bedî' ilminde bir terimdir" bk. İsmail Durmuş, "İstitrat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/401-402.

³⁸ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/231.

³⁹ İbn Kuteybe, *eş-Ş'ir ve's-şu'arâ*, 1/75.

⁴⁰ İbn Kuteybe, *eş-Ş'ir ve's-şu'arâ*, 1/76-77; Merve Özçetin, "Batı ve Arap Şiir Eleştirmenlerine Göre Vahdetu'l-Kaside Meselesi", *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 12 (2020), 163.

⁴¹ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/226-231; Ebu'l-Feth Diyâuddîn Naşrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî Diyâeddîn İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâir fi edebi'l-kâtib ve's-şâi'r*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 1995), 2/223-224.

yaygın prensiplerine karşı bir duruş sergilemişlerdir.⁴² Bazı edebiyatçılara göre Ebû Nuvâs aşağıdaki beyitleriyle kasidenin yapısına dair oluşmuş genel kabulleri terk eden ilk şairdir:⁴³[Kâmil]

صِفَةُ الطُّولِ بِلَاغَةُ الْقَدَمِ فَاجْعَلْ صِفَاتَكَ لِابْنَةِ الْكُرْمِ

Atlâl'ı nitelemek geçmiş zamanların belagatidir. Sen nitelemelerini şarap için yap.

Mütenebbî'nin şiirin mukaddime bölümünde nesîbe yer vermeyi gereksiz bir zorlama ve kabul olarak görmesine rağmen birçok şiirinin mukaddimesinde atlâl ve nesîb temasını kullandığına değinilmişti. Nitekim çalışmada ele alınan şiirin matla' beytiyle birlikte ilk 10 beyti bu temalardadır:⁴⁴

2	عُجْنَا فَأَدَهَبَ مَا أَبْقَى الْفِرَاقُ لَنَا	مِنَ الْعُقُولِ وَمَا رَدَّ الَّذِي ذَهَبَا
3	سَقَيْتُهُ عِبْرَاتٍ ظَنَّهَا مَطْرًا	سَوَائِلًا مِنْ جُفُونِ ظَنَّهَا سُحْبَا
4	دَارُ الْمَلِيمِ لَهَا طَيْفٌ تَهْدِدُنِي	لَيْلًا فَمَا صَدَقْتَ عَيْنِي وَلَا كَذْبَا
5	نَاءَيْتُهُ فَدَنَا أَدْنَيْتُهُ فَنَأَى	جَمَشْتُهُ فَنَبَا قَبَّلْتُهُ فَأَبَى
6	هَامَ الْفُؤَادُ بِأَعْرَابِيَّةٍ سَكَنْتِ	بَيْتًا مِنَ الْقَلْبِ لَمْ تَمُدُّ لَهُ طُنْبَا
7	مَظْلُومَةُ الْفَدِّ فِي تَشْبِيهِهِ عُصْنًا	مَظْلُومَةُ الرِّيقِ فِي تَشْبِيهِهِ ضَرْبَا
8	بَيْضَاءُ نُطْمِعُ فِيهَا تَحْتَ حُلَّتِهَا	وَعَزَّ ذَلِكَ مَطْلُوبًا إِذَا طَلِبَا
9	كَأَنَّهَا الشَّمْسُ يُعْيِي كَفَّ قَابِضِهِ	شُعَاعُهَا وَيَرَاهُ الطَّرْفُ مُقْتَرِبَا
10	مَرَّتْ بِنَا بَيْنَ تَرَبِّبِهَا فَقُلْتُ لَهَا	مَنْ أَيْنَ جَانَسَ هَذَا الشَّادِنُ الْعَرَبَا

2. (O diyarda) konakladık. (O ziyaret) firakımızın akıllarda bıraktığı her şeyi silip götürdü ve gidene de geri getirmedi.

3. O diyarı gözyaşlarıyla öylesine suladık ki o mekân (akıttığımız gözyaşlarını) yağmur, göz kapaklarını bulut zannetti.

4. O diyarın aşinası(sakini) olanın hayaleti geceleyin beni yoklayıp durdu. Gözlerim (sevgilinin bu hayali cismini) ne tasdik ne de tekzip etti.

⁴² İbn Reşîk, el- 'Umde, 1/231; Selçuk Pekparlatır, "Değişen Şartların ve Toplumsal Değerlerin Arap Şiirindeki İzdüşümü Olarak Klasik Arap Şiirinde Mukaddime Bölümünde Görülen Değişiklikler", *İnsanı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor* (Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı Yayınları, 2022), 187-193.

⁴³ İbn Reşîk, el- 'Umde, 1/232.

⁴⁴ Ma'arrî, *Şerhu Dîvâni Ebî't-Ṭayyib el-Mütenebbî*, 1/340.

5. O hayali uzaklaştırdım yakınlaştı. Kendime yaklaştırdım, uzaklaştı. Kucakladım onu kollarımı itti. Öptüm onu, yüz çevirdi benden.

6. Gönül kalbi mesken tutmuş bir bedevi kızına tutulmuş ki o meskenin (çadırın) ipleri kalpte uzanmamıştır.

7. Endamının dala, tükürüğünün bala benzetilmesiyle kendisine zulmedilmiş (sevgili).

8. Talep edildiğinde arzu edilen şeye ulaşmanın zor olduğu, elbisenin altında gizlediği şeyi elde etmeye heves ettiren o beyaz (güzellik).

9. Sanki güneş gibi, göz onu görürken ışığını avucunda tutanı (elde etmekten) aciz bırakır.

10. İki akrasının arasında iken yanımızdan geçti. Ona dedim ki bu ceylanın Araba benzerliği nereden geliyor?

Şiirin 1-6 beyitlerinde atlâl teması işlenmiştir. Şair üçüncü beyitte göçüp giden sevgilinin ardından döktüğü gözyaşını sele, gözlerini buluta benzetirken beşinci beyitte *hüsn-i taksim* ile sevgilinin hayale bürünmüş suretinin kendisini hiç terk etmeyişi çok zarif bir şekilde ifade ettiği görülmektedir. Kendisini yoklayıp duran bu hayal şairde sevgiliyle her daim berabermiş gibi bir duygu uyandırmasına rağmen altıncı beyitteki “çadırının ipleri yok” ifadesi ile şair hayalden gerçeğe intikal etmekte, sevgiliye bir daha kavuşamayacak olmasını idrak etmektedir. Ayrıca Mütenebbî'nin çöl hayatını ve sakinlerini diğer millet ve unsurlarına tercih etmesi bu beyitte de gözlenmektedir.

7-10 arası beyitler, birbirinden hoş teşbihlerle sevgilinin fiziki güzelliklerinin övüldüğü hissi gazel muhtevasına sahiptir.

2.3. Tehallus

Tehallus sözlükte *خَلَصَ* kökünden “saf ve hâlis olmak; varmak, kurtulup selamete ulaşmak, bir şeyden ayrılıp diğerine geçmek vb.” manalara gelmektedir.⁴⁵ Edebiyatta tehallus, şiir veya nesirde mukaddimede yer verilen nesib ve atlâldan bağlantıyı koparmadan, dinleyiciye hissettirmeden, kasidenin bölümleri arasında münasebet kurarak kulağı tırmalamayacak şekilde medih veya hicâ gibi ana muhtevaya yumuşak bir geçiş yapma sanatıdır.⁴⁶

⁴⁵ Ebu'l-Fađl Muhammed b. Mukerrem b. Ali el-Enşârî İbn Manzûr, *Lisânu'l 'Arab* (Beyrût: Dâru Şadır, ts.), 7/26-27.

⁴⁶ Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Sa'îd b. Sinân el-Hafâcî el-Halebî İbn Sinân el-Hafâcî, *Sirru'l-feşâhe* (b.y.: Dâru Kutubî'l 'İlmiyye, 1402/1982), 268; Durmuş, “Tehallus”, 40/317-319.

Teħallus'un zıttı olan iktidâb ise "kasidenin bölümleri arasında bağlantı kurulmadan, münasebet düşürmeden soğuk geçiş yapma" anlamındaki bedî' sanatıdır.⁴⁷ Nazım ve nesirdeki teħallusun güzelliği bölümler arasındaki uyum, ustalık ve maharetle doğru orantılıdır. Yazarın nesirde vezin ve kafiye uyma zorunluluğu bulunmadığından dolayı teħallus daha kolaydır. Ancak şiirde tam zıt bir durum söz konusudur.⁴⁸

Kadim münekkitlerin kasidenin önemli bir unsuru olarak gördüğü teħallusa dair birtakım şartları vardır. Onlara göre teħallusun en makbulü tek beyitte yapılmalıdır.⁴⁹ Teħallus sanki tek bir kalıptan çıkmışçasına mahirce olursa hüsn-i teħallus olarak isimlendirilir.⁵⁰ Tehallusta geçişlerin hangi konular arasında olması gerektiğine dair genel bir kabul yoktur fakat en güzeli gazelden medihe yapılan geçiştir.⁵¹

Mütenebbî'nin söz konusu kasidesi incelendiğinde Arap edebiyatı eleştirmenleri tarafından sınırları çizilen kıstaslar dâhilinde teħallusu ustaca uyguladığı görülmektedir. Kaside "İcl" kabilesinden olan el-Muğîs b. Bişr isminde bir şahıs için yazılan bir medih şiiridir. Şair, 10 beyitlik mukaddimenin akabinde esas amaç olan ana tema medihe ve mukaddime bölümüne ait uygun kelime ve zamirler kullanmak suretiyle 11. beyitte teħallusu gerçekleştirmiştir:⁵²

11 فَأَسْتَضْحَكْتَ ثُمَّ قَالَتْ كَالْمَغِيثِ يُرَى لَيْثَ الشَّرَى وَهَوَ مِنْ عَجَلٍ إِذَا انْتَسَبَا

Güldü ve sonra da şöyle dedi: Benî İcl kabilesine soyu dayanmakla birlikte dağların aslanı olarak kabul edilen Muğîs gibi.

Görüldüğü üzere beyitte hüsn-i teħallus meydana gelmektedir. Şair şiirin ilk on beytinde bir ahunun hasretinden yanıp tutuştuğunu ifade etmekte ve onun güzelliğini övmektedir. Ne var ki şairin övdüğü bu kadın kendi güzelliğini anlatırken şairin birazdan öveceği kişiyi (el-Muğîs) kendisine örnek seçmektedir. el-Muğîs, aslanların çok olduğu "Şerâ" muntikasının bir aslanı gibi atılganlık ve kuvvette nam salmıştır. Oysaki el-Muğîs'in mensup olduğu kabile dana manasına da gelen "İcl" kabilesidir. Ahunun akranları arasında

⁴⁷ Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Muhammed el-Hafîb el-Kazvîni, *el-İdâh fi 'ulumi'l-Belâga* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 325; İsmail Durmuş, "İktidâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/55-56.

⁴⁸ Fidan, *İbnu'n-Nakîb ve Şiirleri*, 210.

⁴⁹ es-Seyyid Ali Şadrüddîn el-Medenî İbn Ma'sûm el-Hasanî, *Envâru'r-rabî' fi envâ'i'l-bedî'*, thk. Şâkir Hâdî Şeker (Kerbela/Irak: Mektebetu'l-İrfân, 1968), 3/240; Ebû el-Muzaffer Usâme b. Murşid b. Ali el-Kelbî eş-Şizerî Usâme b. Munkız, *el-Bedî' fi nakdi's-şi'r*, thk. Ahmed Ahmed Bedevî-Hamîd Abdulmecîd (BAE: y.y., ts.), 288.

⁵⁰ Taqiyuddîn Ebû Bekir b. Ali b. Abdullah b. Hicce el-Hamevî el-Ezrârî, *Hizânetu'l-edeb ve ğâyetu'l-ereb*, thk. 'Aşşâm Şakîvu (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl-Daru'l-Bihâr, 2004), 1/329.

⁵¹ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-edeb*, 2004, 1/329.

⁵² Ma'arrî, *Şerhu Dîvânî Ebî't-Tayyib el-Mütenebbî*, 1/340.

olması onun güzelliğine gölge düşürmediği gibi memduhun dana manasına gelen İcl kabilesine mensubiyeti de aslan gibi cesur ve yiğit olarak anılmasına mâni değildir.⁵³

Tevriye sanatına başvuru bu beyitte el-Muğis kelimesi başkasının imdadına koşan manasına gelse de burada memduhun kendisi kastedilmektedir. Mukaddimedden ana konuya geçişin doğrudan ve keskin bir geçişle yapılmaması, konular arasında bir insicam ve bütünlük arz edecek şekilde olması dolayısıyla bu intikali hüsn-i tahallus olarak değerlendirmek mümkündür.

2.4. Muhteva

Arap şiirinin muhtevası İslam öncesinden bu yana şartların değişimine, şiirin yazılma amacına matuf olarak değişiklik göstermiştir. Muhteva mutlak anlamda kullanıldığında dinleyicinin zihninde şairin şiirinde ulaşmak istediği belli başlı konu ve tema canlanır. Arap şiirinde ana tema genel anlamda medih, hicâ, risâ, gazel ve fahr ve vasf konular olarak tanımlanabilir.⁵⁴ Zikredilen esas temalara ilaveten hamriyyât, ihvâniyyât, zühd ve hikmet vb. konular Arap şiirinde ana tema olarak işlenmiştir. Esasında belli amaçlarla sınırlandırılması zor olan pek çok konunun Cahiliye döneminden itibaren Arap şiirinde kullanıldığı belirtilmektedir.⁵⁵

Mütenebbî'nin bahse konu kasidesinin ana teması, Arap şiirinin en yaygın konulardan biri olan medihdir. Bu nedenle münekkitler memduhta övgüye değer özelliklerin neler olması gerektiğine dair birtakım görüşler ileri sürmüşlerdir. Kudâme b. Ca'fer (öl. 337/948 [?]) medih şiirlerinin sadece erkekler için yazılması gerektiğini savunmuş, memduhta yalnızca akıl, cesaret, adalet ve iffet ile bu özelliklerden neşet eden cömertlik ve kanaat gibi özellikleri methe layık bulmuştur. İyi bir medih şiiri memduhun bilinen tek bir hasletine hasredilmemeli, methe layık bütün özelliklerini konu edinmelidir.⁵⁶ Ebû Hilâl el-Askerî (öl. 400/1009'dan sonra) ise memduhun ahlaki meziyetlerini değil de doğuştan sahip olduğu fiziki güzelliğini, nesebini ve kabilesini övmeyi medih şiirinde sapma ve kusur olarak değerlendirmiştir.⁵⁷ İbn Tabâtabâ (öl. 322/934) da memduhu sahip olmadığı

⁵³ Arslan, "Mütenebbî Şiirlerinde Bir Geçiş Estetiği Olarak Tehallus", 238-239.

⁵⁴ Ebu'l-Ferec b. Kudâme b. Ziyâd el-Kâtib el-Bağdâdî Kudâme b. Ca'fer, *Nağdu's-şi'r*, thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî (Beyrût/Lubnân: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 91; İbn Reşîk, *el-'Umde*, 2/116-170; Ahmed Abdüsselâm Şevkî Dayf, *Tarihu'l-edebi'l-'arabi el-'aşru'l-Câhili* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 2003), 195-197; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2021), 67-78.

⁵⁵ Şevkî Dayf, *el-'Aşru'l-Câhili*, 195-219.

⁵⁶ Kudâme b. Ca'fer, *Nağdu's-şi'r*, 96-99. Ayrıca bk. Mücahit Küçüksarı, "Arap Şiirinde Medihlere Konu Olan Değerler: Cahiliye Dönemi-İslâmî Dönem Mukayesesi", *İnsanı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?* (Konya: TİMAV Yayınları, 2022), 71-81.

⁵⁷ Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbu's-şimâ'ateyn*, 98.

özelliklerle övmeyi, övgüde yalana başvurarak mübalağaya kaçmayı, memduhun konumuna uygun bir övgüde bulunmamayı medih şiirinde kaçınılması gereken kusurlar olarak görmüştür.⁵⁸ Eleştirmenlerin medih şiirlerinde dikkat çektiği bir başka husus bu şiirlerin memduhun kimliği ve sosyal statüsüne muvafık olması gerektiğidir. Bu nedenle methiye yönetici birine yazılmışsa onun adalet, feraset vb. özelliklerini ön plana çıkarmalı, bir alim için yazılmışsa takva, hilm vb. güzel ahlakına ve ilmi derinliğine vurgu yapmalıdır.⁵⁹

Mütenebbî'nin söz konusu şiirine bakılınca şiirin genelinde memduhun cesareti, cömertliği, dostlarına karşı vefalı davranması, soyca asil bir kabileye mensubiyeti, yüzünün güzelliği, hitabetinde belîğ ve fasih oluşu gibi özellikleriyle övüldüğü görülmektedir. Şair hüsn-i tehallus beytinden sonra şiirinin büyük bir bölümünü ana tema methiye ayırmış, zarif teşbihler ve mübalağalı bir üslupla el-Muğîs b. İclî'nin övgüye mazhar sıfatlarını sıralamıştır:⁶⁰

12	جَاءَتْ بِأَسْجَعٍ مَنْ يُسَمَّى وَأَسْمَحٍ مَنْ	أَعْطَى وَأَبْلَغَ مَنْ أَمْلَى وَمَنْ كَتَبَا
13	لَوْ حَلَّ خَاطِرُهُ فِي مُفْعَدٍ لَمْثَى	أَوْ جَاهِلٍ لَصَحَا أَوْ أَخْرَسٍ خَطْبَا
14	إِذَا بَدَا حَجَبَتْ عَيْنَيْكَ هَيْبَتُهُ	وَلَيْسَ يَحْجُبُهُ سِتْرٌ إِذَا احْتَجَبَا
15	بَيَاضُ وَجْهِ يُرِيكَ الشَّمْسَ حَالِكَةً	وَدُرٌّ لَفْظٍ يُرِيكَ الدَّرَّ مَخْتَلَبَا
16	وَسَيْفٌ عَزِمَ تَرُدُّ السَّيْفَ هَيْبَتُهُ	رَطَبَ الْغِرَارِ مِنَ التَّامُورِ مُخْتَضِبَا
17	عُمُرُ الْعَدُوِّ إِذَا لَاقَاهُ فِي رَهَجٍ	أَقَلُّ مِنْ عُمُرِ مَا يَحْوِي إِذَا وَهَبَا
18	تَوَقَّهْ فَمَتَى مَا شِئْتَ تَبْلُوهُ	فَكُنْ مُعَادِيَهُ أَوْ كُنْ لَهُ نَشَبَا
19	تَحَلُّوْا مَذَاقَتَهُ حَتَّى إِذَا غَضِبَا	حَالَتْ فَلَوْ قَطَّرَتْ فِي الْمَاءِ مَا شَرَبَا
20	وَتَغِيظُ الْأَرْضُ مِنْهَا حَيْثُ حَلَّ بِهِ	وَتَحْسُدُ الْخَيْلُ مِنْهَا أَيَّهَا رَكِبَا
21	وَلَا يَرُدُّ بِفِيهِ كَفَّ سَائِلِهِ	عَنْ نَفْسِهِ وَيَرُدُّ الْجَحْفَلَ اللَّجِبَا
22	وَكُلَّمَا لَقِيَ الدِّينَارُ صَاحِبَهُ	فِي مُلْكِهِ إِفْتَرَقَا مِنْ قَبْلِ يَصْطَجِبَا
23	مَالٌ كَأَنَّ غُرَابَ الْبَيْنِ يَرْقُبُهُ	فَكُلَّمَا قِيلَ هَذَا مُجْتَدٍ نَعَبَا

⁵⁸ Ebu'l Hasen Muhammed b. Ahmed el-Alevî İbn Tabâtabâ, *I'yâru's-si'r*, thk. Abbas Abdüssâtir (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 12.

⁵⁹ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 2/129; Mücahit Küçükşarı, *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Mustafa et-Terzî ve Şiirleri* (Konya: Yediveren Kitap, 2023), 21.

⁶⁰ Ma'arrî, *Şerhu Dîvânî Ebî't-Tayyib el-Mütenebbî*, 1/340.

24	بَحْرٌ عَجَائِبُهُ لَمْ تُبْقِ فِي سَمَرٍ	وَلَا عَجَائِبِ بَحْرِ بَعْدَهَا عَجَبَا
25	لَا يُقْنَعُ ابْنُ عَلِيٍّ نَيْلُ مَنْزِلَةٍ	يَشْكُو مُحَاوَلُهَا التَّقْصِيرَ وَالتَّعْبَا
26	هَزَّ اللِّوَاءَ بَنُو عِجْلِ بِهِ فَعَدَا	رَأْسًا لَهُمْ وَعَدَا كُلُّ لَهُمْ ذَنْبَا
27	التَّارِكِينَ مِنَ الْأَشْيَاءِ أَهْوَنَهَا	وَالرَّاكِبِينَ مِنَ الْأَشْيَاءِ مَا صَعْبَا
28	مُبْرِقِي خَيْلِهِم بِالْبَيْضِ مُتَّجِدِي	هَامِ الْكُمَاةِ عَلَى أَرْمَاجِهِمْ عَدْبَا
29	إِنَّ الْمَنِيَّةَ لَوْ لَاقَتْهُمْ وَقَفَتْ	خَرْقَاءَ تَنْهَمُ الْإِقْدَامَ وَالْهَرَبَا
30	مَرَاتِبُ صَعِدَتْ وَالْفِكْرُ يَتَّبِعُهَا	فَجَازَ وَهُوَ عَلَى آثَارِهَا الشُّهْبَا
31	مَحَامِدٌ تَرَفَّتْ شِعْرِي لِيَمْلَأَهَا	فَالَ مَا اِمْتَلَأَتْ مِنْهُ وَلَا نَضْبَا
32	مَكَارِمٌ لَكَ فَتَّ الْعَالَمِينَ بِهَا	مَنْ يَسْتَطِيعُ لِأَمْرِ فَائِتٍ طَلْبَا
33	لَمَّا أَقَمْتَ بِإِنطَاكِيَّةِ اِخْتَلَفْتَ	إِلَيَّ بِالْخَبْرِ الرُّكْبَانُ فِي حَلْبَا
34	فَسِرْتُ نَحْوَكَ لَا أَلْوِي عَلَى أَحَدٍ	أَحْتُ رَاجِلَتِي الْفَقْرَ وَالْأَدْبَا
35	أَذَاقَنِي زَمَنِي بَلَوَى شَرَقْتُ بِهَا	لَوْ ذَاقَهَا لَبَكَى مَا عَاشَ وَإِنْتَحَبَا
36	وَإِنْ عَمَرْتُ جَعَلْتُ الْحَرْبَ وَالِدَةً	وَالسَّمَهْرِيَّ أَخَا وَالْمَشْرِفِيَّ أَبَا
37	بِكُلِّ أَشَعَتْ يَلْقَى الْمَوْتَ مُبْتَسِمًا	حَتَّى كَأَنَّ لَهُ فِي قَتْلِهِ أَرْبَا
38	فُحِّ يَكَادُ صَهِيلُ الْخَيْلِ يَفْدِفُهُ	عَنْ سَرَجِهِ مَرَحًا بِالْغَزْوِ أَوْ طَرْبَا

12. İsim olarak verilenin en cesuru, verenlerin en cömerdi, imla eden ve yazanların en beliğ olanıyla geldi.

13. Eğer onun düşüncesi kötürüm birine denk gelse ayaklanır yürür, gafil birine gelse uyanır veya dilsiz birine uğrasa güzelce konuşur.

14. Ortaya çıktığında heybeti gözlerini alır, gözlerden irak olduğunda perde onun (iyiliklerinin ve güzel amellerinin veya nurunun) görünmesine engel değildir.

15. Yüzün(ün) beyazlığı güneşi simsiyah (solmuş), söylediği inci (gibi) ifadeler ise inciye çakıl taşı olarak sana gösterir.

16. Şiddetiyle savurduğu azmin(in) kılıcı aldığı canlar nedeniyle kana boyanır, vuruştığı kılıçların ağızını yumuşak yaparak (kırarak) defeder.

17. *Düşmanın ömrü, toz bulutu içinde onunla karşılaştığı zaman (memduhun) sahip olduğu şeyi hibe etmesinden daha kısadır.*

18. *Onun hakkında dikkatli olun! Eğer onu sınamak istersen düşmanı ol veya eline geçen malı (gör o zaman seni nasıl harcadığını)*

19. *(Dostlarına karşı) tatlıdır. Düşmanlarına kızdığında tadı değişir öyle ki o (acı) tadından bir damla nehre düşmüş olsaydı o su içilmezdi.⁶¹*

20. *Toprak ayak bastığı yere gıpta eder, atlar bindiği ata haset eder.⁶²*

21. *Debdebeli kalabalık orduları geri püskürtürken dil döküp isteyen elini ise boş çevirmez.*

22. *Dinar, sahibiyle onun mülkünde buluştuğu zaman birbirlerine yarenlik etmeden ayrılıverirler.*

23. *Öyle bir mal ki(verdiği) sanki ayrılık(habercisi) karga onu gözetliyor da işte bir isteyen denildiğinde gaklıyor.*

24. *Öyle bir deniz ki o, onun harikuladelikleri ne gece konuşmalarında ne de denizin harikalarında şaşılacak bir şey bırakmıştır.*

25. *Ulaşmak için çaba sarf edenin yetersizlik ve güçlükten şikâyet ettiği bir mertebeye erişmiş olmak İbn Ali'yi (Memduh) memnun etmez.*

26-27. *Benî İcl en basit işleri terk edip en zor işlere girişerek harp sancağını onunla salladı. O onlara lider olurken bütün insanlar da Benî İcl'e tabi oldu.*

28. *Atlarını kılıçlarla setreden (koruyan), azılı düşmanlarının kafalarını mızrakları üzerinde (sallanan) alemler yapan (Benî İcl)*

29. *Eğer ölüm onlarla yüz yüze gelmiş olsaydı cesareti ve kaçmayı suçlayarak korku ve panikle oracıkta kalakalırdı.⁶³*

⁶¹ Beyitte her ne kadar deniz ifadesi geçmiş olsa da Mısırlıların Nil nehrini deniz olarak isimlendirmesinde olduğu gibi büyük içme suyu kaynakları da deniz olarak ifade edilmektedir. 'Ukberî, *et-Tibyân*, 1/115.

⁶² Beyitte haset atlar için gıpta ise toprak için zikredilmiştir. Hasedin birinin bir başkasında olan nimetin yok olmasını istemek, gıptanın ise aynı nimetin kendisinde de olmasını arzulamak manası dikkate alındığında Mütenebbî'nin kelime seçiminde ne denli dikkatli ve özenli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Zira toprağın zevali mümkün değilken atların ölümü ise imkân dâhilindedir.

⁶³ Ölümün cesareti suçlaması helak olma korkusundan, kaçmayı suçlaması ise ayıplanma korkusundan ileri geldiği şeklinde şerh edilmiştir. 'Ukberî, *et-Tibyân*, 1/119. Beyitte herkesin kendisinden kaçtığı ölümün bizzat kendisinin korkak olarak betimlenmesi Mütenebbî'nin engin hayal ve tasvir gücünü gözler önüne sermektedir. Öyle ki ölüm bu cesur savaşçılarla karşılaşınca helak olmaktan korktuğu için ne onlara hücum etmeye cesaret edebilmekte ne de ayıplanma endişesiyle onlardan kaçabilmektedir.

30. *Düşünce (yüce gaye) o menzilleri takip ederken o menziller semada yükseldikçe yükseldi. Öyle ki o menzillerin izinde olan o (yüce) gaye parlak yıldızları dahi geçti.*

31. *O övgüye değer vasıflar onları övmek için söylediğim şiirimi tüketti. Sonunda şiirim şu hale döndü: Ne onların methesini layık sıfatlarının övgüsü tamama erdi ne de şiirimin suyu çekildi.*

32. *Sahip olduğun asaletin ve soylu davranışlarınla bütün herkesi geçtin. Kim istese de geçip giden bir şeye elde etmeye güç yetirebilir ki*

33. *Sen Antakya'da kaldığın zamanlar ki ben Halep'te idim kabilelerin senin hakkında getirdiği haberler gelip gitti bana.*

34. *Başka birine yönelmeksizin iki bineğim yoksunluk ve edebiyata cesaret vererek sana doğru yola koyuldum.*

35. *Yaşadığım zaman boğazımda düğümlenen türlü acılar tattırdı bana. O zamanın kendisi onları tatmış olsaydı yaşadığı müddetçe ağlar ve iç çekerdi.*

36. *Eğer yaşarsam savaşı annem, mızrağı kardeşim, kılıcı babam kılacağım.*

37. *(Sürekli savaşmaktan dolayı) saçları birbirine karışmış ölümü tebessümle karşılayan, hatta öldürülmesini gaye edinen kimseyle beraber.*

38. *Öyle asil kimsedir ki o izzet için duyduğu sevinç ve coşkudan dolayı neredeyse atın kişnemesi onu eyerinden fırlatıp atıyor.*

Şiir memduhun övgüye değer özelliklerini konu edinmesine rağmen şiirin söylenme sebebi pek çok medih şiirinde olduğu gibi şairin memduhtan göreceği ihsan ve iltifata matuftur. Nitekim şiirin 34. beytinde açıkça görüleceği üzere şair fakirlikten ve sahip olduğu edebi değer hakıyla takdir ve taltif edilmemişinden şikâyet etmekte, memduhla olan birlikteliğinin bu sıkıntıları gidereceğine dair beslediği umudu dizelerine yansıtmaktadır.

Mütenebbî şarihlerinden 'Ukberî (öl. 616/1219), memduha övgüye hasredilen bölümün son beyitlerinde Mütenebbî'nin memduhu övmekten çıkıp kendisini övmesini garipsemiş, fakirlikten muzdarip olarak medih şiirleri yazan birisinin sürekli cenk edip ülkeler fethetmeyi arzulamasını bu durumuyla bağdaştıramamıştır.⁶⁴ Berkûkî (öl. 1944) ise doğru bir tespitle Mütenebbî'yi medih şiirleri yazmaya sevk eden saikin zahirde başkasını övmekle ilişkisi olmakla birlikte aslında kendisini övmek olduğunu belirtmiştir.⁶⁵

⁶⁴ 'Ukberî, *et-Tibyân*, 1/122.

⁶⁵ Abdurrahman el-Berkûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1986), 2/249.

2.5. Hatime

Klasik kaynaklarda *husnü'l-hatime*, *husnü'l-makta'* ve *berâ'atu'l-hitâm* gibi isimlerle zikredilen hatime genel itibariye her şeyin sonu anlamında kullanılmakla beraber bir edebiyat terimi olarak kasidenin son bölümüne verilen isimdir.⁶⁶ Arap edebiyatı eleştirmenlerine göre kelamın güzel, tanzimli ve kusurlardan beri olması üç hususa bağlıdır: *maṭla'*, *teḥallus* ve *hatime*. Bu yüzden şairler kasidenin diğer bölümlerinin güzel olmasına ihtimam gösterdikleri gibi hatimenin de güzel olmasına özen göstermelidir. İbn Reşîk'ın ifadesine göre *maṭla'* beyti kasidenin anahtarı, *hatime* bölümü de kilidi kapatandır.⁶⁷

Hatime, belki de dinleyicinin hafızasında kalacak en son sözdür. Bundan dolayı hatime şiirin en vurucu ve en güzel beyti olmalıdır.⁶⁸ Çünkü hatime güzel olduğu zaman kelamın öncesinde sahip olduğu bütün kusurlarını örtecek, kötü olduğunda ise öncesinde barındırdığı bütün güzelliklerini unutturacaktır.⁶⁹

Hatimeye dair eleştirmenlerin vurguladıkları bir başka husus hatimenin muhtevanın ruhuna münasip olması gerektiğidir.⁷⁰ Ayrıca şiirin dua ile bitirilmesi eleştirmenler tarafından hoş karşılanmamıştır.⁷¹ Nitekim Câhiliye şairleri, konuyla bir şekilde bağı olsa da muhtevadan farklı bir şekilde şiirde hatimeye yer vermeyi bir nevi haşiv olarak gördüklerinden şiirlerinde hatimeye yer vermemiş, şiirlerini soğuk, kesik bir şekilde sonlandırmışlardır. Abbâsiler Dönemi ile bu tutum değişmiş, şairler konuyu özetleyen vecize, teşbih, temsil, ayet veya hadislerle şiire nokta koymayı önemsemişlerdir.⁷²

Mütenebbî'nin kasidenin hatimesini şiir uzmanlarının belirlemiş oldukları kıstaslara riayet ederek hikmetli söz ve ana konuya uygun bir üslupla sonlandırdığı ve *husnü'l-hatimeyi* icra ettiği görülmektedir. Bununla birlikte beyit her ne kadar bir medih şiirinin *makta'* beyti de olsa hüsn-i taksim ile inci gibi dizdiği isim cümleleriyle, yaşam felsefesini, manifestosunu içermesiyle şairin kendine özgü eşsiz üslubunu gözler önüne sermektedir:

39 فَأَلْمُوتُ أَعْدَرُ لِي وَالصَّبْرُ أَجْمَلُ بِي وَالْبِرُّ أَوْسَعُ وَالْدُنْيَا لِمَنْ غَلَبَا

39. (Zelil olarak ölmektense savaştta) ölmek benim için daha mazur görülür bir şeydir. (Zayıf kimseler kimi sızlanmaktansa) sabretmek benim için daha güzeldir. (Bir yere bağlı kalmaktansa) bu

⁶⁶ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/239; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-edeb*, 2/493.

⁶⁷ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/239.

⁶⁸ Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbu's-şimâ'ateyn*, 443; İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/239.

⁶⁹ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî 'alâ Şerhi's-Sa'd li-Telhîsi'l-Miftâh*, 2/666.

⁷⁰ Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbu's-şimâ'ateyn*, 443.

⁷¹ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/224.

⁷² İbn Reşîk, *el-'Umde*, 1/224; Durmuş, "İntihâ", 22/347.

topraklar benim için çok geniştir. Neticede dünya muzafferlerindir. (Bütün bu sıkıntıların üstesinden gelenindir).

Sonuç

Şiir Arap toplumunda en muteber yazın türüdür. Kaside de bu tür içerisinde en yaygın kullanılan şiir formudur. Kendisine özgü nitelikleri olan kaside yapısını bilmeksizin Arap Edebiyatı ve şiirini anlamak ve bu konuda bütüncül bir bakış açısına sahip olmak mümkün görünmemektedir. Arap şiirinin köşe taşlarından olan Mütenebbî, ait olduğu kadim geleneği sürdürmekle birlikte kendisine has üslubu ile Arap şiirine damgasını vurmuştur. Dolayısıyla Mütenebbî'nin şiirini anlamak için beslendiği edebî geleneği anlamak gerekli olduğu gibi onu hesaba katmadan klasik Arap şiirine dair yapılacak değerlendirmeler kuşatıcı olmaktan o oranda uzak kalacaktır. Mütenebbî şiirde yeni üslup ve uygulamalarının görülmeye başlandığı Abbâsiler Dönemi içinde yer alan bir şair olmasına rağmen gelenekten tamamen kopmamış ve klasik Arap şiirinin kaside yapısına uygun birçok şiir söylemiştir. Yazdığı medih şiirleriyle şöhret bulmasına rağmen farklı temalarda başarılı şiirler söylemesi onu diğer şairlerden üstün kılan en önemli sebeplerden biridir. Çalışmada ele alınan medih kasidesi de dahil olmak üzere şair medih şiirlerine atılacak ve nesip temalı mukaddimeyle giriş yapmıştır. Bu mukaddimeler yaklaşık 10 beyit uzunluğuna sahip olup mukaddimededen sonra genelde başarılı bir tahallus ile ana tema medhe geçiş yapılmıştır. Ortalama 20-30 beyit arası beyitlerden oluşan ana temada hoş ve mübalağalı teşbihlerle memduhun özellikle cesaret ve cömertliği ön plana çıkarılmıştır. Şüphesiz onun şiirinde özellikle vurgu yapılan bu iki özelliği, Mütenebbî'nin karakterinin bir yansıması olarak memduhta görmek istediği başat hususiyetler olarak değerlendirmek mümkündür. Zira Seyfüddeve dönemi dışarıda bırakılacak olursa şairin hayatı boyunca yaşadığı yoksunluk ve emirlerin Arap toplumunu eski parlak günlerine kavuşturacak savaşçı ruhtan uzak kalması şairin şikâyet ettiği konuların en başında gelmiştir. Şiirlerinin hatimelerinde kullandığı hikmetli sözleri, dillerde pelesenk olmuş özdeyişleri ile çağının yenilikçi ruhunu yansıtan şairin çalışmada ele alınan kasidesinin makta' beyti dahi kendine has eşsiz üslubunu kanıtlamaya kafidir. Medih şiirlerinde kendini övmesi, garip ve şaz ifadelerle başvurması gibi adetleri bazı münekkitler tarafından eleştirilmişken bu kullanımları haklı çıkaranlar da olmuştur. Sonuç olarak şairin; mukaddime, huruç ve hatime olarak Arap şiirinin klasik kaside yapısına dair temel unsurlarına şiir eleştirmenlerince ortaya konmuş kıstaslara muvafık olarak şiirinde başarılı bir taksim ve üslupla yer verdiği,

bazen de genel kabullerin dışına çıkmasına rağmen yine de kendini kabul ettirdiği tespitinde bulunmak mümkündür. Etkisi çağları aşmış Mütenebbî'nin şiiri birçok araştırmaya konu olmasına rağmen muhteva, üslup özellikleri ve kaside yapısı açısından divanını bütün yönleriyle ele alacak kapsamlı ve derinlikli bir çalışma araştırmacıları hala beklemektedir.

Kaynakça / References

- Abdulahfız, Şalâh. *eş-Şan'atu'l-fenniyye fi şî'ri'l-Mütenebbî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1983.
- Arslan, Adnan. "Mütenebbî Şiirlerinde Bir Geçiş Estetiği Olarak Tehallus". *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (29 Aralık 2022), 232-244.
- Arslan, Adnan. "Mütenebbî'nin Şiirlerinde Savaş Unsurlarına Ait Tasvirler". *Van İlahiyat Dergisi* 9/15 (2021), 127-145.
- Arslan, Adnan. "Arap Şairi Mütenebbî'de Üç Maharet: Teşbih-İ Zımnî, Hayal ve Hikmet", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 192-212.
- Arslan, Adnan. "Söz Sanatları Açısından Mütenebbî'nin Şiirlerine Genel Bir Bakış". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 8/2 (2021), 191-220.
- Ayyıldız, Esat. "el-Mutenebbî'nin Seyfûddevl'e Methiyeleri (Seyfiyyât)". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 497-518.
- Bekkâr, Yusuf Huseyn. *Binâu'l-kaşîde fi'n-naqdi'l-'arabiyyi'l-kadîm*. Beyrut/Lubnan: Dâru'l-Endelüs, 1982.
- Berkûkî, Abdurrahman. *Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1986.
- Cürcânî, Alî b. Abdilazîz el-Ğağî. *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve ħusûmih*. thk. Muhammed İbrahim Ebu'l-Fađl - Ali Muhammed Becâvî. Kahire: Matba'atu 'Îsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şürekâuh, 1966.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Desûkî, Muhammed b. Muhammed 'Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûkî 'alâ Şerhi's-Sa'd li-Telĥîşî'l-Miftâh*. 2 Cilt. Kahire: el-Matba'atu'l-'Âmira, 1937.
- Điyâeddîn İbnu'l-Eşîr, Ebu'l-Feth Điyâuddîn Naşrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Meselu's-sâir fi edebi'l-kâtib ve's-şâi'r*. thk. Muhammed Muĥyiddîn Abdulĥamîd. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 1995.
- Durmuş, İsmail. "İktidâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Durmuş, İsmail. "İntihâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Durmuş, İsmail. "İstîtrat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmail. "Mütenebbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Durmuş, İsmail. "Tehallus". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Ebû Hilâl el-'Askerî, el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *Kitâbu's-şinâ'ateyn el-kitâbe ve's-şî'r*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî - Muhammed İbrahim Ebû'l-Fađl. Beyrût: Mektebetu'l-'Unşuriyye, 1998.
- Ebû Nuvâs, el-Hasen b. Hânî' b. Abdilevvel el-Hakemî. *Dîvân*. Beyrut: Dâru Sâdr, y.
- Emîl Bedî', Yakûb. *el-Mu'cemu'l-mufaşşal fi 'ilmi'l-'arûğ ve'l-kâfiye ve funûni's-şî'r*. Beyrût/Lubnân: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1911.
- Eminođlu, Ali. "Moritanya Arap Edebiyatı İbn Râzike ve Şiirleri" Konya: Yediveren Kitap, 2023.
- Ergin, Mehmet Mesut. *İbn Ma'sûm el-Medenî Şa'iran*. Dîmaşık: Daru'l-Beyrut, 1. Basım, 2004.
- Ferrûĥ, Ömer. *Târîĥu'l-edebi'l-'arabî*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1981.
- Fidan, İbrahim. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Goran, Selahattin. *el-Mütenebbî'nin Şiirinde Medh*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-'ayn*. thk. Abdulhamîd Hendâvî. 4 Cilt. Beyrût/Lubnân: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2003.
- Hüseyin, Tâhâ. *Ma'a'l-Mütenebbî*. Kahire: Müessesetü Hindâvî lî't-Ta'lim ve's-Sekâfe, 2012.
- İbn Hicce el-Hamevî, Taqiyuddîn Ebû Bekir b. Ali b. Abdullah el-Ezrârî. *Hiżânetu'l-edeb ve ğâyetu'l-ereb*. thk. 'Aşşâm Şakîvu. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl-Daru'l-Bihâr, 2004.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim ed-Dîneverî. *eş-Ş'ir ve's-şu'arâ*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ĥadîs, 2002.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Faḍl Muhammed b. Mukerrem b. Ali el-Enşârî. *Lisânu'l 'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Şadır, ts.
- İbn Ma'sûm el-Ĥasanî, es-Seyyid Ali Şadrüddîn el-Medenî. *Envâru'r-rabî' fi envâ'i'l-bedî'*. thk. Şâkir Hâdî Şeker. 7 Cilt. Kerbelâ/Irak: Mektebetu'l-'İrfân, 1. Basım, 1968.
- İbn Reşîk el-Ķayrevânî, Ebû Ali el-Ĥasan b. Reşîk el-Ķayravânî el-Ezdî. *el-'Umde fi meĥâsini's-şi'r ve âdâbihi*. thk. Muhammed Muhyüddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Cil, 1981.
- İbn Sinân el-Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Sa'îd b. Sinân el-Ĥafâcî el-Ĥalebî. *Sirru'l-feşâhe*. b.y.: Dâru Kutubi'l 'İlmiyye, 1402/1982.
- İbn Ṭabâṭabâ, Ebu'l Hasen Muhammed b. Ahmed el-Alevî. *İ'yâru's-şi'r*. thk. Abbas Abdüssâtir. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2005.
- İbnu'l-'Imâd, Şihâbüddîn Ebi'l-Felâh el-Hanbelî. *Şezerâtu'z-zeheb fi aĥbâri men zeheb*. thk. Mahmud Arnavut - Abdülkadir Arnavut. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1991.
- Ķazvînî, Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed b. Muhammed el-Ĥatîb. *el-İdâh fi 'ulumî'l-Belâĝa*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003
- Keĥĥâle, Ömer Rıdâ. *el-Edebu'l-'arabî fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*. Dımaşĥ, 1972.
- Ķudâme b. Ca'fer, Ebu'l-Ferec b. Ķudâme b. Ziyâd el-Kâtib el-Baĝdâdî. *Naĥdu's-şi'r*. thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî. Beyrût/Lubnân: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
- Küçüksarı, Mücahit. "Arap Şiirinde Medihlere Konu Olan Deĝerler: Cahiliye Dönemi-İslâmî Dönem Mukayesesi". *İnsanı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?* 71-81. Konya: TİMAV Yayınları, 2022.
- Küçüksarı, Mücahit. *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Mustafa et-Terzî ve Şiirleri*. Konya: Yediveren Kitap, 2023.
- Ma'arrî, Ebu'l-'Alâ el-. *Şerĥu Dîvânî Ebî't-Ṭayyib el-Mütenebbî*. thk. Abdülmeĥîd Diyâb. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 2. Basım, 1992.
- Maṭar, Şalâh Ahmed Abdülkâdir. *el-Binâu'l-fennî lişi'ri'l-Mutenebbî*. Hartum: Ummu Dermân Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Özçetin, Merve. "Batı ve Arap Şiir Eleştirmenlerine Göre Vahdetu'l-Kaside Meselesi". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 12 (2020), 155-192.
- Özdemir, Abdurrahman. "el-Mütenebbî'nin Şiirinde Maraş". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2006), 159-185.
- Özdemir, Sevim. "el-Mutenebbî Dîvânından, et-Teşbihu'l-Belîĝ". *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2004), 61-78.
- Pekparlatır, Selçuk. "Deĝişen Şartların ve Toplumsal Deĝerlerin Arap Şiirindeki İzdüşümü Olarak Klasik Arap Şiirinde Mukaddime Bölümünde Görülen Deĝişiklikler". *İnsanı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor*. 186-200. Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı Yayınları, 2022.
- Pekparlatır, Selçuk. *Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı Muhammed el-Mahmudî es-Suâlâtî ve Şiirleri* Konya: Yediveren Kitap, 2023.
- Seyyid İbrâhîm, Abdulcevâd. *eş-şezzü't-ṭayyib fi zikrâ Ebi't-Ṭayyib*. Tanta: el-Maṭba'atu'l-Ehliyye, 1930.

Şâkir, Mahmûd Muhammed. *el-Mütenebbî*. Kahire: Şeriketu'l-Îkuds, 1976.

Şevkî Dayf, Ahmed Abdüsselâm. *Tarihu'l-edebi'l-'arabî el-'aşru'l-Câhilî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 24. Basım, 2003.

'Ukberî, Ebü'l-Bekâ. *et-Tibyân fî şerhi'd-dîvân*. thk. Kemal Tâlip. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2008.

Usâme b. Munğız, Ebû el-Muzaffer Usâme b. Murşid b. Ali el-Kelbî eş-Şîzerî. *el-Bedî' fî nağdi's-şî'r*. thk. Ahmed Ahmed Bedevî-Hamîd Abdulmecîd. BAE: y.y., ts.

YAZAR KATKI ORANI BEYANI (AUTHOR CONTRIBUTION STATEMENT)

Makale Bilgisi (Article Information): *Mütenebbî'nin el-Muğîs b. Bişr el- 'İclî'ye Yazdığı Kasîde-i Bâiyyesi'nin Arap Şiirinin Klasik Kaside Yapısı Çerçevesinde Tahlili*

Makaledeki Yazar Katkılarının Yüzde ile Gösterilmesi (<i>Showing Author Contributions in the Article as Percent</i>)		1. Sorumlu Yazar (<i>Responsible Author</i>)	2. Katkı Sunan Yazar (<i>Contributer Author</i>)	3. Katkı Sunan Yazar (<i>Contributer Author</i>)
Çalışmanın Tasarlanması	Conceiving the Study	%50	%50	%
Veri Toplanması	Data Collection	%50	%50	%
Veri Analizi	Data Analysis	%50	%50	%
Makalenin Yazımı	Writingup	%50	%50	%
Makale Gönderimi ve Revizyonu	Submission and Revision	%50	%50	%

Not(e): Belgenin imzalı asıl nüshası makale süreç dosyalarında mevcuttur (*The signed original copy of the document is available in the article process archive*).